

Els ensenyaments artístics postobligatoris

Joan Vallès

En aquests últims anys el sistema educatiu ha experimentat una considerable transformació en totes les etapes educatives, que també ha incidit en el panorama dels ensenyaments artístics postobligatoris: el batxillerat artístic i els cicles de formació específica de grau mitjà i de grau superior d'arts plàstiques i disseny, així com en els estudis superiors d'arts plàstiques i disseny. A les comarques gironines tenim exemples puntuals de nova implantació i d'actualització de titulacions que s'imparten amb anterioritat a l'aplicació de la nova llei.

El punt de partida

El reduït panorama d'ensenyaments artístics de secundària postobligatòria a les comarques gironines fins a l'aplicació de la LOGSE es concentrava quasi exclusivament en l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics d'Olot. Aquesta escola oferia, des del curs 1986/87(1), ensenyaments oficials que conduïen a l'obtenció dels títols de graduat en arts aplicades i oficis artístics corresponents a cadascuna de les diferents especialitats.

Els títols de graduat en arts aplicades i oficis artístics tenien una durada de cinc cursos acadèmics, repartits en cursos comuns de tres anys i dos anys d'especialització. Aquests estudis eren tota l'oferta d'ensenyaments d'especialització artística conduents a l'obtenció de titulacions oficials en l'àmbit dels ensenyaments secundaris.

L'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics d'Olot, igualment que la resta d'escoles de Catalunya, oferia, abans de l'aplicació de la reforma educativa, uns ensenyaments

visiblement adaptats a la realitat del moment i que atenien les necessitats d'unes professions del disseny i de les arts plàstiques que no eren les mateixes que hi havia quan es va redactar el pla d'estudis, l'any 1963(2). Aquesta voluntat de renovació i actualització dels ensenyaments possibilità l'aparició de plans d'estudis extraoficials que garantien d'una manera més adequada els aprenentatges que s'havien de dur a terme, i també que aquestes escoles ubicades en el territori català fossin, d'altra banda, un referent a la resta de l'Estat.

La situació que patien les escoles d'arts aplicades i oficis artístics es manifesta clarament en el document del Ministeri d'Educació i Ciència *Proyecto para la reforma de la enseñanza. Propuesta para debate*(3), on s'afirma el següent: «Las Escuelas de Artes y Oficios, sin embargo, siguen en su ya tradicional indefinición, acuciadas por dos tipos de problemas, la falta de reconocimiento académico de los títulos que expiden y la inadaptación de su ordenación, no revisada desde 1963. Probablemente estos factores están en el origen de la escasa demanda de estas enseñanzas por parte de los jóvenes».

Cal dir que aquest desgavell era el resultat de la indefinició a la qual es va abocar les escoles d'arts i oficis en no aplicar-se allò previst a la Llei General d'Educació de 1970(4), on es preveia que determinades escoles passarien a ser escoles universitàries i que unes altres es convertirien en centres de formació professional «según la extensión y la naturaleza de sus enseñanzas».

Altres escoles que en aquell moment tenien el mateix estatut i la singularitat de les escoles d'arts aplicades i oficis artístics (escoles d'infermeria, per exemple) varen ser absorbides pel sistema universitari en aplicació de la Llei General d'Educació, i s'evità d'aquesta manera una situació com la que van patir els ensenyaments artístics.

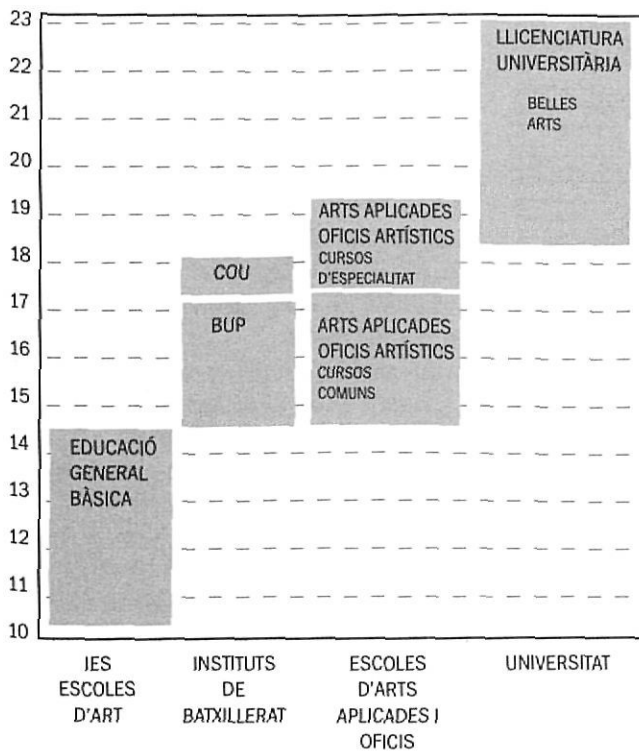

Fig. 1.- Estructura dels ensenyaments artístics abans de la LOGSE i institucions que els impartien.

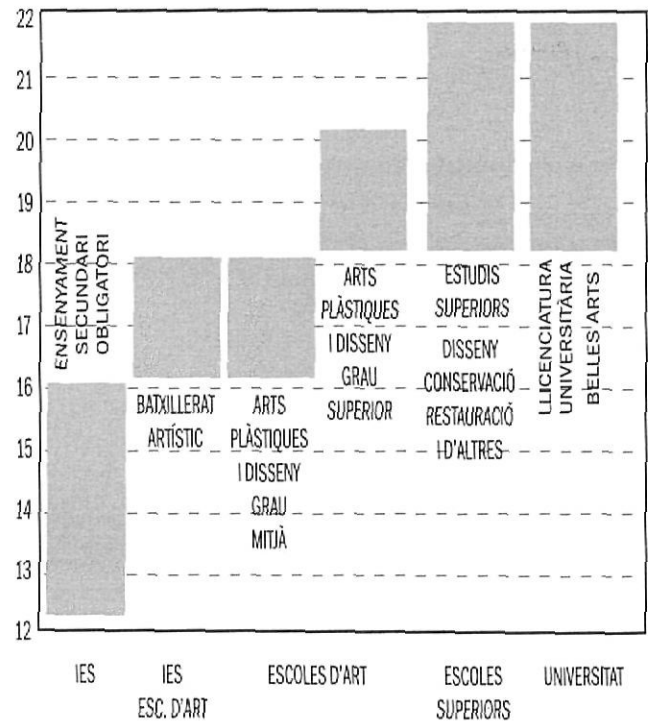

Fig. 2.- Estructura dels ensenyaments d'arts plàstiques i disseny (LOGSE) i institucions que els imparteixen.

Quina és la situació actual

Si comparem la situació anterior amb els resultats de l'actual model educatiu, en general podrem observar un canvi globalment quantitatiu en els ensenyaments que s'imparteixen en aquesta etapa educativa, i en algunes fases fins i tot trobarem una diversitat d'oferta que, en comptes de complementar-se, competeix per una franja d'alumnat limitada.

La implantació del batxillerat artístic ha estat de bon tros l'opció més encertada en aquest confús panorama dels ensenyaments artístics. Els actuals estudis d'arts plàstiques i disseny es troben, igual que molts dels cicles de formació professional, amb un panorama complex, a causa que algunes titulacions no acaben d'encaixar en el sistema i per l'elevat cost que representa implantar una gran diversitat d'especialitats de caire molt específic i destinades a un nombre de destinataris força limitat i concret.

El batxillerat artístic

El batxillerat artístic és una de les quatre modalitats en les quals està dividit el batxillerat per garantir l'especificitat de les diferents àrees de coneixement i, tal com exposen els documents inicials de la reforma, «...como modalidad más específica y singular». Tots els batxillerats estan estructurats en dos cursos acadèmics i subdividits en assignatures de distintes tipologies: obligatòries, de modalitat, optatives tipificades i optatives de centre. El desenvolupa-

ment final i l'aplicació dels currículums de batxillerat està en funció del context i les característiques específiques de cadascun dels centres.

Les diferents modalitats de batxillerat han estat desplegades a les comarques gironines en funció de les necessitats i la demanda de la població escolar; el batxillerat artístic es realitza actualment en sis centres, cinc instituts d'ensenyament secundari i una escola d'art.

A les comarques gironines, els centres on s'imparteix la modalitat d'art són:

Amer	IES Castell Estela	La Selva Interior
La Bisbal	IES La Bisbal	Baix Empordà
Figuera	IES Alexandre Delofeu	Alt Empordà
Girona	IES Santiago Sobrequés	Gironès
Lloret de Mar	IES Ramon Coll i Rodés	La Selva Marítima
Olot	EA d'Olot	La Garrotxa

Cicles de formació específica d'arts plàstiques i disseny

Els estudis d'arts plàstiques i disseny es realitzen en escoles d'art, que disposen de les instal·lacions específiques per dur a terme les diverses activitats artístiques que s'hi desenvolupen. Actualment a Catalunya hi ha set escoles oficials dependents del Departament d'Ensenyament, la majoria situades a Barcelona i a la seva perifèria (Badalona, l'Hospitalet, dues a Barcelona i una última a Vic); les dues restants estan situades a Tàrraga i a Olot, a més

Disseny Gràfic			
GRAU	CICLE FORMATIU	GRAU	CICLE FORMATIU
Superior	Gràfica publicitària	Mitjà	Artfinal de disseny gràfic
Superior	Il·lustració	Mitjà	Autoedició
Superior	Fotografia artística		

Esmalts artístics			
GRAU	CICLE FORMATIU	GRAU	CICLE FORMATIU
Superior	Esmalt art. al foc sobre metall	Mitjà	Esmalt sobre metalls

Arts Aplicades de l'Escultura			
GRAU	CICLE FORMATIU	GRAU	CICLE FORMATIU
Superior	Arts Aplicades de l'Escultura	Mitjà	Artesania en cuir
Superior	Arts Aplicades de la Fusta	Mitjà	Talla artística en fusta
Superior	Arts Aplicades de la Pedra	Mitjà	Talla artística en pedra
Superior	Arts Aplicades del Metall	Mitjà	Forja artística
Mitjà	Buidat i Emmotllat artístic	Mitjà	Fosa artística i galvanoplàstia
Mitjà	Ebenisteria artística	Mitjà	Ornamentació islàmica
Mitjà	Daurat i policromia artística		

Ceràmica artística			
GRAU	CICLE FORMATIU	GRAU	CICLE FORMATIU
Superior	Paviments i revestiments	Mitjà	Motlles i reproducció ceràmica
Superior	Ceràmica artística	Mitjà	Decoració ceràmica
Superior	Modelisme i matriceria ceràmi.	Mitjà	Terrisseria

Arts Aplicades a la indumentària			
GRAU	CICLE FORMATIU	GRAU	CICLE FORMATIU
Superior	Estilisme	Mitjà	Barreteria
Superior	Modelisme	Mitjà	Ventalleria
Mitjà	Artesania en complements cuir	Mitjà	Calat artístic
Mitjà	Artesania de flors artificials		

Arts Aplicades al llibre			
GRAU	CICLE FORMATIU	GRAU	CICLE FORMATIU
Superior	Gravat i tèn. d'estampació	Mitjà	Serigrafia artística
Superior	Enquadernació artística	Mitjà	Gravat calcogràfic
Superior	Edició d'art		

Arts Aplicades al Mur			
GRAU	CICLE FORMATIU	GRAU	CICLE FORMATIU
Superior	Arts aplicades al mur	Mitjà	Revestiments murals
Superior	Mosaics		

Disseny industrial			
GRAU	CICLE FORMATIU	GRAU	CICLE FORMATIU
Superior	Modelisme i maquetisme	Superior	Mobiliari
Superior	Modelisme industrial	Mitjà	Vaixells de fusta

Disseny d'interiors			
GRAU	CICLE FORMATIU	GRAU	CICLE FORMATIU
Superior	Moblament	Superior	Elements de jardí
Superior	Arquitectura efímera	Superior	Proj. i direcció d'obres decora.
Superior	Aparadorisme		

Tèxtils artístics			
GRAU	CICLE FORMATIU	GRAU	CICLE FORMATIU
Superior	Art tèxtil	Mitjà	Puntes
Superior	Puntes artístiques	Mitjà	Brodats
Superior	Brodats i rebosters	Mitjà	Tèxtils no teixits
Superior	Estampacions i tintats artístics	Mitjà	Teixit de punt
Superior	Estilisme de teixits de calada	Mitjà	Passamaneria
Superior	Colorit de col·leccions	Mitjà	Artesania en fibres vegetals
Mitjà	Teixidor de baix lliç	Mitjà	Artesania de palma
Mitjà	Tapissos i catifes	Mitjà	Esparteria artística

Vidre artístic			
GRAU	CICLE FORMATIU	GRAU	CICLE FORMATIU
Superior	Art del vidre	Mitjà	Procedim. del vidre en calent
Superior	Vidrieres artístiques	Mitjà	Pintura sobre vidre
Superior	Procediments del vidre en fred		

Joieria d'Art			
GRAU	CICLE FORMATIU	GRAU	CICLE FORMATIU
Superior	Bijuteria artística	Mitjà	Procediments de joieria art.
Superior	Joieria artística	Mitjà	Gravat artístic sobre metall
Superior	Orfebreria i argenteria artística	Mitjà	Encastat
Mitjà	Orfebreria i argenteria	Mitjà	Damasquinatge
Mitjà	Emmotllat i fosa d'objectes		

Arts de l'Espectacle			
GRAU	CICLE FORMATIU	GRAU	CICLE FORMATIU
Superior	Figurïnistes de l'espectacle	Superior	Ambientació escènica
Superior	Modelista del vestit escènic	Superior	Luthiers
Superior	Titelles		

Art Floral			
GRAU	CICLE FORMATIU	GRAU	CICLE FORMATIU
Superior	Art floral	Mitjà	Floristeria

Fig. 3.- Les diferents especialitats d'arts plàstiques i disseny estan agrupades en famílies professionals amb titulacions de grau mitjà i de grau superior.

d'una munió d'escoles públiques municipals escampades arreu del territori i unes quantes de privades situades preferentment a Barcelona capital.

Els estudis propis de les escoles d'art són estudis teoricopràctics relacionats amb les arts aplicades en totes les seves facetes. Podríem dir que aquestes escoles són les dipositàries dels sabers (oficis) corresponents a les diverses tècniques artístiques, en alguns casos molt antigues. El fet de ser dipositàries d'aquests coneixements les converteix en «conservatoris» d'algunes manifestacions artístiques que actualment encara perduren de forma testimonial.

Els ensenyaments d'arts plàstiques i disseny s'organitzen en cicles de formació específica de grau mitjà i de grau superior, amb titulacions de tècnic i de tècnic superior respectivament, i es distribueixen en famílies professionals que agrupen la totalitat de les especialitats d'art i disseny.(5)

Per accedir als cicles de formació específica de grau mitjà cal haver finalitzat l'ESO, i per accedir als de grau superior cal estar en possessió del títol de batxillerat. En tots dos casos caldrà superar una prova per garantir les aptituds artístiques relacionades amb l'especialitat a cursar. També es realitzen proves d'accés específiques per a totes aquelles persones que vulguin realitzar aquests estudis sense disposar de les titulacions adequades.

L'oferta a les comarques gironines se centra en l'Escola d'Art d'Olot, on actualment es realitzen les següents especialitats:

Cicles de formació específica de grau superior	
Arts Aplicades de l'Escultura	
Arts Aplicades al Mur	
Arquitectura Efímera	
Gràfica publicitària	
Il·lustració	
Projectes i Direcció d'obres de Decoració	

Cicles de formació específica de grau mitjà	
Autoedició	

Fig. 4.- Quadre d'especialitats cursades a l'Escola d'Art d'Olot

Estampes de l'Auca del Noi
Català, dibuixades per Josep
Obiols i editades per la
Generalitat l'any 1937.

Els estudis superiors

La LOGSE preveu la creació d'estudis superiors d'arts plàstiques i disseny amb nivells equivalents a tots els efectes a diplomatures i llicenciatures: «asimismo se podran establecer estudios superiores para aquellas enseñanzas profesionales de artes plásticas cuyo alcance, contenido y características así lo aconsejen».

Actualment ja s'han desenvolupat els títols corresponents als estudis superiors de conservació i restauració de béns culturals(6) i estan en fase de redacció els estudis superiors de disseny(7). Es preveu completar el catàleg de títols amb d'altres corresponents a les arts cinematogràfiques i audiovisuals, les arts plàstiques, la joieria i la ceràmica.

Sembla que aquestes titulacions equivalents a diplomatures universitàries estaran també acompanyades per les equivalents a llicenciatures dels àmbits de la conservació del patrimoni artístic, el disseny, la creació cinematogràfica i els audiovisuals. L'accés als estudis superiors de conservació i restauració es realitza a partir del batxillerat, i cal prèviament superar unes proves específiques per garantir que els futurs alumnes disposin dels coneixements i les aptituds bàsiques per realitzar adequadament els estudis.

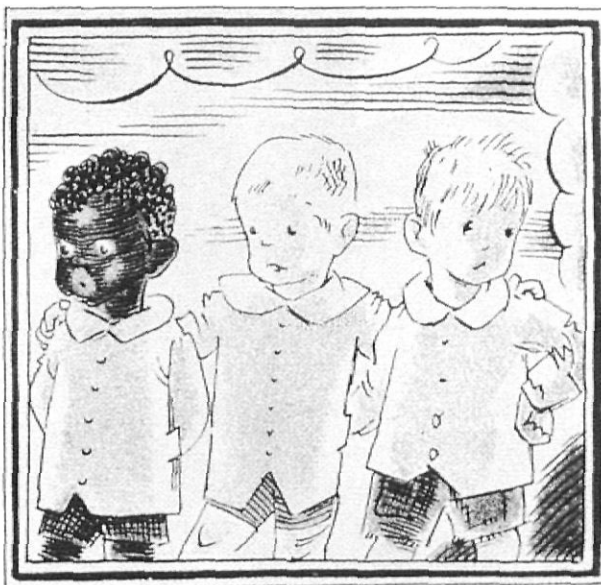
Com podem veure, aquests estudis superiors no universitaris cobreixen necessitats formatives relacionades amb les arts plàstiques i els dissenys, i inicialment es preveia realitzar-los únicament en escoles superiors de disseny i/o d'arts plàstiques de nova creació. Són ensenyaments «paral·lels» a les llicenciatures en belles arts que realitzen les universitats corresponents.

Malgrat la previsió d'impartir aquests estudis en escoles molt específiques i creades per a aquesta finalitat, actualment algunes comunitats autònomes, com Aragó i les Illes Balears, els estan implantant en les escoles d'art oficials del seu territori. Aquest fet potser és el primer pas cap a la seva implantació generalitzada a les escoles d'art oficials d'arreu de l'Estat, i també a Catalunya.

Quin és el futur dels estudis artístics a l'etapa postobligatòria

Mentre aquesta implantació no s'acaba de produir, ja podem entreveure algunes disfuncions associades a l'estructura organitzativa dels diferents currículums i desgranar algunes dades que ens mostren d'antuvi quin pot ser el futur a curt i llarg termini d'aquests ensenyaments.

Respecte al batxillerat artístic, ja hem dit que era el que inicialment s'adequava millor al nou plantejament de les ensenyances artístiques, i no es detecten inicialment

Li ensenyen per religió
el respecte al companyó

Té lliçó en plena natura
i de bon aire es satura.

problemàtiques associades a la seva aplicació, ans al contrari, s'han fet un lloc en aquesta franja educativa.

De fet la problemàtica més greu i evident s'arrossega des de l'educació infantil i l'educació primària. L'escàs nivell de sensibilització i educació visual(8) amb què arriben els alumnes a l'ESO és el reflex d'una preparació que en la situació actual és necessàriament deficitària, tant per la seva limitada disponibilitat horària com pel fet que és l'única àrea sense un professorat «realment» especialitzat que intervingui en la iniciació dels nois i de les noies en el complex i fascinant món de l'art.

L'ensenyament de l'àrea visual i plàstica es troba actualment en una gran contradicció. D'una banda, la societat utilitza de manera cada vegada més intensiva la imatge en la transmissió de coneixements, i cal que els alumnes estiguin preparats per assimilar-ho amb autonomia i maduresa. De

El claustre i la façana de l'Escola d'Art d'Olot, de la xarxa de centres oficials de la Generalitat de Catalunya.

L'altra, cada cop que l'Administració o algun col·lectiu considera que els aprenentatges instrumentals o tecnològics o aquells considerats prioritaris perillan per alguna raó, automàticament les matèries que cedeixen les hores que suposadament necessiten les altres són sempre les mateixes: les àrees artístiques –visual i plàstica i música–, que acaben relegades a un mer paper testimonial que fa del tot impossible garantir adequadament els objectius.

Aquesta situació es manifesta finalment a secundària, on l'alumnat disposa d'uns coneixements inicials insuficients, que fan necessari començar de bell nou la tasca d'iniciació i sensibilització visual i arraconar per a més endavant els aprenentatges previstos en els diferents currículums; currículums que, si es complissin, facilitarien a les noves generacions una qualificació artística gens menyspreable.

Actualment les escoles d'art estan en la darrera fase d'implantació dels cicles de reforma i d'extinció dels últims vestigis del pla de 1963. Aquesta substitució d'uns estudis per uns altres s'ha anat realitzant gradualment durant els últims anys, i en les noves generacions d'alumnes que accedeixen als cicles de grau superior es troba a faltar la preparació que rebien en els cursos comuns de l'antic pla, una preparació que permetia treballar a partir d'uns coneixements mínims veritablement imprescindibles per assegurar uns nivells terminals adequats.

Els estudis de grau superior s'enfronten també a la manca de valoració que encara estigmatitza –continuant amb la tendència creada per la Ley General de Educación de 1970– les titulacions no universitàries, i que en els seus postulats inicials la reforma pretenia corregir. Avui dia la tendència dels alumnes que han cursat el batxillerat artístic és realitzar la seva formació superior d'àmbit artístic a la universitat; tan sols un tant per cent molt reduït tria l'opció de realitzar estudis de grau superior en les escoles d'art, i sempre quan es tracta d'especialitats que no disposen d'oferta a nivell universitari.

Quant als cicles de grau mitjà, i com es veu al gràfic (figura 4), a les comarques de Girona únicament es realitza un cicle d'aquestes característiques; altres ofertes no obtingueren la demanda necessària per implantar-los(9). Hem d'exposar, però, un inconvenient associat a aquests cicles, i és el seu caràcter terminal, que impedeix l'accés directe als cicles de grau superior. Això és un greu inconvenient, ja que no permet que alumnes de 17 o 18 anys –segons la tipologia del cicle formatiu– accedeixin a cicles de grau superior, i en el cas que vulguin continuar amb aquests aprenentatges han d'esperar a complir els 20 anys.

Tot això descrit anteriorment ho hem d'entendre com a fets puntuals que afecten en part els ensenyaments

d'especialització artística i certament irrelevants davant l'actual ordenació dels ensenyaments d'arts plàstiques i disseny, una ordenació complexa i que no garanteix l'encaix d'aquests estudis en l'estructura educativa present. La singularitat d'aquests estudis requeria d'una ordenació «pròpia» que tingués en compte la tipologia de les especialitats i les característiques dels seus aprenentatges, i la seva integració en una estructura pensada per a la formació professional dista de garantir mínimament aquestes necessitats.

Aquesta incoherència també es fa palesa quan observem que en la franja postbatxillerat coexistiran, en un futur proper, tres vies d'estudi diferents (cicles de grau superior, estudis superiors equivalents a diplomatures amb continuïtat a titulacions equivalents a llicenciatures, i estudis universitaris de llicenciatura en belles arts), i cada una d'aquestes amb les seves corresponents especialitats.

Si a curt termini no s'inverteix la tendència actual o les administracions prenen consciència de la situació i hi posen remei, és de preveure que, un cop s'hagin implantat, tots els estudis d'arts plàstiques i disseny equivalents a diplomatures i llicenciatures assumiran un bon gruix de l'alumnat que actualment realitza estudis de grau superior(10) a les escoles d'art. Caldrà esperar fins llavors, doncs, per determinar l'abast de la situació en què restaran finalment aquestes escoles i uns estudis que tradicionalment han mantingut uns trets diferencials envers la tècnica i les seves aplicacions professionals.

Joan Vallès Villanueva és professor
d'arts plàstiques i disseny.

Notes

1.- L'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics, actualment Escola d'Art d'Olot, inicià estudis oficials el curs 86/87, tot i que no passà a ser centre oficial fins al curs 1989-90. Anteriorment funcionava en l'àmbit de cursos monogràfics i cursos d'iniciació i sensibilització artística per a nenes i nens en edat escolar.

2.- El Ministerio de Educación Nacional, tenint en compte l'evolució de les escoles *de artes y oficios*, publicà el Decret de 24 de juliol de 1963 pel qual es canviava la denominació d'aquests centres, que passaven a ser *escuelas de artes aplicadas y oficios artísticos*, i se les dotava d'una nova estructura i orientació per actualitzar-les, tal com predicava el Decret: «...acomodándolas a las ineludibles exigencias actuales derivadas del profundo cambio operado en las industrias y artesanías del país, fruto del desarrollo económico y social de la nación y de las nuevas ideas estéticas imperantes en el mundo».

3.- És una edició publicada el 1987 en la qual el ministre d'Educació i Ciència José María Maravall presentava el projecte de reforma als consells escolars i als claustres de professors i els demanava un ampli debat per tal d'enriquir-lo i millorar-lo.

4.- Disposició transitòria 2a, 7, de l'esmentada llei.

5.- Els estudis d'arts plàstiques i disseny estan desenvolupats en el títol II, secció tercera de la LOGSE, on se'n concreta la tipologia →Els ensenyaments d'arts plàstiques i disseny agruparan estudis relacionats amb les arts aplicades, els oficis artístics, el disseny en les seves diverses modalitats...← i l'organització en cicles de formació específica, segons el que disposa el capítol quart del títol primer.

6.- A Catalunya estan publicats els currículums corresponents als estudis superiors de conservació i restauració de béns culturals (DOGC 224/1993, de 27 de juliol), els quals s'estan impartint en una escola pública de Barcelona. Les especialitzacions que poden realitzar-se són les següents: arqueologia, conservació i restauració del document gràfic, conservació i restauració de l'escultura, conservació i restauració de la pintura i conservació i restauració de teixits.

7.- Els currículums «base» dels estudis superiors de disseny ja han estat publicats en el BOE pel Ministeri d'Educació i Cultura; actualment (30-3-2001) a Catalunya s'està redactant la part del currículum que correspon a cada autonomia, i es preveu la seva publicació en el DOGC en un període relativament curt.

8.- No s'ha d'entendre com una crítica als mestres generalistes d'infantil i primària, que amb tota la bona voluntat intenten posar els seus millors esforços a garantir mínimament alguns aspectes d'aquesta àrea de coneixement.

9.- Aquesta manca de demanda d'alguns dels cicles de grau mitjà és un fet comú a totes les comunitats autònomes.

10.- Els cicles formatius de grau superior tenen una durada de dos cursos acadèmics, i un cop s'ha finalitzat la totalitat dels mòduls cal realitzar un projecte final, que pot arribar a representar un trimestre més. Si observem que amb un curs més els alumnes podran obtenir un títol de diplomad, i amb dos més un de llicenciat, és evident que la gran majoria triarà aquesta via.

